

Monika Cepil

Z badań nad łańcuchówkami w dawnym księstwie muszyńskim

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki badań na temat wyglądu przestrzennego wsi o układach łańcuchowych na terenie dawnego księstwa muszyńskiego. Powodem podjęcia tematu była chęć ukazania, jak niegdyś wyglądały układy przestrzenne wsi w księstwie muszyńskim. Zagadnienie to jest ważne dla regionalistów i historyków zajmujących się badaniami tego regionu. Przeprowadzone badania mogą być również przydatne dla służb konserwatorskich, urzędników, planistów oraz wszystkich osób interesujących się osadnictwem wiejskim. Celem pracy była identyfikacja łańcuchówek w księstwie muszyńskim oraz ich charakterystyka pod względem kształtu siedliska i rozłógów oraz rozmieszczenia obiektów sakralnych. Analiza objęła wszystkie wsie leżące w tym regionie. W jej toku wykazano pewne charakterystyczne cechy badanych układów łańcuchowych, wszystkie bowiem cechowało siedlisko wytyczone w sposób jedno- lub dwustronnie zabudowany. Rozłogi zaś przybierały formę zwartych kompleksów z dominacją zespołów parcel długowąskopasmowych. W badaniu wskazano również prawidłowości przestrzenne lokalizacji kościoła lub cerkwi w łańcuchówkach: pośrodku wsi przy głównej drodze w granicy siedliska, w środkowym punkcie wsi, w dalszej odległości od drogi (za zabudowaniami) bądź w obrębie rozłógów. Cmentarz mieścił się przy kościele lub cerkwi albo w obrębie rozłógów wiejskich (za siedliskiem).

Słowa kluczowe: wieś, łańcuchówka, księstwo muszyńskie, osadnictwo, geografia historyczna.

1. Wprowadzenie

Księstwo (państwo, kres, klucz) muszyńskie było zróżnicowane pod względem krajobrazu i cennych pomników historii. Był to też region zamieszkały przez znaczące osoby, administrowany niegdyś przez biskupów krakowskich i odgrywający

Dr Monika Cepil, Instytut Geografii i Nauk o Środowisku, Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, ul. Uniwersytecka 7, 25-406 Kielce, e-mail: monika.cepil@ujk.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2551-2566.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ważną rolę na dawnym szlaku węgierskim. Znaczenie księstwa muszyńskiego wynikało z węzłowego położenia w regionie. Obszar ten leżał bowiem na starym szlaku karawan kupieckich, łączącym Węgry i Polskę, w miejscu, gdzie istniała możliwość łatwej ochrony i ewentualnego rozgałęzienia (Gzell 1981, s. 19). Na początku średniowiecza na Sądecczyźnie (a tym samym w księstwie muszyńskim) położenie górskie nie sprzyjało rozwojowi osadnictwa. Tempo jego ekspansji było tam powolne, a akcja osadnicza w górach opóźniona w porównaniu z innymi regionami (Stamirski 1969, s. 186).

Charakterystycznym układem przestrzennym wsi występującym na terenie księstwa muszyńskiego były łańcuchówki. Osady te – inaczej zwane wsiami leśno-łanowymi lub łanów leśnych – zakładano w okresie kolonizacji na prawie niemieckim. Osadnictwo tego typu zapoczątkowano ok. IX w. na terenie zachodnich Niemiec, a później rozpowszechniło się ono w Niemczech Środkowych i na ziemiach polskich (Kielczewska-Zaleska 1972, s. 84). W Polsce owe kształty wsi wymodelowały się na karczunkach leśnych w Sudetach, Karpatach oraz częściowo w puszczy na pograniczu Wielkopolski i Śląska, w Małopolsce i na Wyżynie Lubelskiej (Szymytkie 2014, s. 58; Szulc 1995, s. 53).

Układy przestrzenne wsi stanowią obecnie jedno z często poruszanych zagadnień w literaturze przedmiotu. Złożona problematyka związana z procesami przeobrażeń obszarów wiejskich była i jest rozpatrywana przez wielu naukowców, m.in. geografów, ekonomistów i historyków. Pierwsze opracowania dotyczące analiz kształtów wsi w Polsce zaczęły pojawiać się w okresie międzywojennym. Prace te miały najczęściej charakter monografii regionalnych i dotyczyły poszczególnych typów morfologicznych, lokalizacji osiedli, a także skupienia i rozproszenia osadnictwa wiejskiego (Szymytkie 2014). Jednym z prekursorów był tu Bogdan Zaborski (1926), który swoją pracę wzorował na doświadczeniach niemieckich badaczy i jako pierwszy w Polsce zastosował metodę genetyczno-geometryczną. Badania morfogenetyczne osiedli wiejskich były kontynuowane w okresie powojennym m.in. przez Józefa Bursztę (1958), Marię Dobrowolską (1970), Kazimierza Dobrowolskiego (1935), Tomasza Figlusa (2019, 2016, 2013), Stefana Gołachowskiego (1964), Marię Kielczewską-Zaleską (1972, 1965), Roberta Szymytkie (2014), Halinę Szulc (2003, 1995, 1988, 1976, 1969, 1968 i 1963), Jana Tkocza (1998 i 1971) i Marcina Wójcika (2012), przy czym były to opracowania poruszające zagadnienia genezy i przeobrażeń osadnictwa wiejskiego w poszczególnych regionach Polski. Problematyka układów przestrzennych wsi na terenie Małopolski znajdowała się zaś w kręgu zainteresowań m.in. Dobrowolskiej (1959, 1958) i Amalii Prochownik (1968).

Dość obszernego i dokładnego przedstawienia akcji osadniczej na Sądecczyźnie dokonał Henryk Stamirski (1969, 1965), jednak pominął on aspekt układów przestrzennych wsi. Dużo uwagi w literaturze poświęcono zagadnieniom historycznym

dotyczącym księstwa muszyńskiego. Jednym z autorów pionierskich prac w tej dziedzinie był Władysław Bębynek (1914), który zobrazował kwestie prawno-własnościowe i społeczno-gospodarcze dawnego starostwa muszyńskiego. W swojej pracy wspominał fragmentarycznie o układach łańcuchowych. Na temat księstwa muszyńskiego pisali również m.in. Maria Brylak-Załuska (2010), Marian Kornecki (1996), Franciszek Kmietowicz (1987) i Ewa Tutałak (2014), jednak ich badania nie objęły analiz nad układami przestrzennymi wsi. Brakło jak dotąd opracowania, które stanowiłoby próbę analiz wyglądu przestrzennego wsi o układach łańcuchowych obejmującym swoim zasięgiem dawne księstwo muszyńskie, dlatego na podstawie zebranej literatury i źródeł kartograficznych postanowiono wypełnić tę lukę w stanie wiedzy. Za cel artykułu postawiono sobie identyfikację łańcuchówek w dawnym księstwie muszyńskim oraz ich charakterystykę pod względem kształtu siedliska i rozłogów. W artykule uwzględniono również rozmieszczenie obiektów sakralnych (takich jak kościoły, cerkwie i cmentarze) ze względu na to, że stanowiły one podstawowe elementy zagospodarowania wsi. Analiza ich lokalizacji może być przydatna innym naukowcom zajmującym się badaniami obiektów sakralnych. Do podjęcia poniższych rozważań autorów zachętili również regionaliści z powiatu nowosądeckiego, którzy zauważyli brak informacji na temat dawnych układów przestrzennych wsi w monografiach regionalnych. Zagadnienie to jest ważne dla regionalistów i historyków zajmujących się badaniami danego terenu. Przeprowadzone badania mogą być też przydatne dla służb konserwatorskich, urzędników, planistów oraz wszystkich osób interesujących się osadnictwem wiejskim.

W badaniach nad inicjalnymi formami łańcuchówek posłużono się głównie dwiema grupami metod: retrogresywnymi i progresywnymi (Szymytkie 2014; Szulc 1995). Skorzystano również z metod genetyczno-geometrycznych (Zaborski 1926). W wielu przypadkach możliwe było określenie generalnych zasad rozplanowania wsi. W badaniach nad łańcuchówkami w dawnym księstwie muszyńskim zastosowano też metodę zapisu wstecznego, której cechą charakterystyczną jest możliwość porównania zachowanych materiałów źródłowych z dostępnymi zapiskami historycznymi. Wykorzystanie tej metody umożliwiło identyfikację początkowego rozplanowania poprzez próbę eliminacji kolejnych przekształceń struktury przestrzennej (Kulesza 2001). Z grupy metod historycznych wykorzystano zasadę pierwszego zapisu. Dała ona możliwość określenia daty powstania jednostki osadniczej. Metody historyczne w geografii osadnictwa realizowane są także na podstawie studiów dawnych map, planów oraz starych opisów i statystyk. Źródła te zostały przeanalizowane i poddane interpretacji w ujęciu geograficzno-historycznym (Zajączkowski 1983, s. 103–132). W rozważaniach posłużono się metodą monograficzną, czyli przestudiowano literaturę oraz źródła kartograficzne dotyczące badanego tematu. Kwerendy archiwalne i biblioteczne przeprowadzono

Rysunek 1. Rozmieszczenie analizowanych jednostek osadniczych

Figure 1. Distribution of the analysed settlement units

Źródło: opracowanie własne.

Source: own study.

m.in. w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, Archiwum Narodowym w Krakowie (ANK), Archiwum Państwowym w Przemyśle (APP) oraz Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). Podczas kwerend zebrano duży zasób materiałów źródłowych, głównie w postaci map, opisów miejscowości oraz innych źródeł opisowych. Niezwykle istotne z punktu widzenia poruszanej tematyki okazały się źródła kartograficzne, obejmujące w głównej mierze kataster galicyjski.

Zakres przestrzenny artykułu obejmuje wsie leżące w dawnym kluczu muszyńskim (rysunek 1), natomiast na jego przedział czasowy składa się ukazanie charakteru przestrzennego łańcuchówek w okresie funkcjonowania księstwa muszyńskiego od początku XIII w. do 1781 r.

Ze względu na przemiany toponimiczne warto wspomnieć, że w artykule użyto obecnych nazw miejscowości.

2. Przebieg rozwoju sieci osadniczej w kluczu muszyńskim

Klucz muszyński leżał na samym końcu południowo-zachodniej Sądeczyny. Obszar kresu graniczył od zachodu z Piwniczną, na wschodzie dochodził do rzeki Ropy powyżej Gorlic, na północy granicę stanowiło pasmo Jaworzyny, a na południu granicę księstwa wyznaczała rzeka Poprad i potok Smreczym, które stanowiły również linię graniczną z Węgrami (Bębynek 1914, s. 12–14). Według podziału regionalnego dokonanego przez Jerzego Kondrackiego omawiany obszar znajduje się w prowincji Karpat i Podkarpacia, w podprowincji Karpaty Zewnętrzne, w Beskidzie Sądeckim (Kondracki 1965, s. 256–262).

Państwo muszyńskie powstało prawdopodobnie w 1288 r. po tym, jak Muszyna z przyległościami została zapisana w testamencie przez Wysza Niegowickiego, scholastyka kapituły krakowskiej, biskupowi Pawłowi z Przemankowa. Dobra te utracił biskup krakowski Jan Muskata w okresie rządów króla Władysława Łokietka. Później, do końca XIV w., latyfundium muszyńskie należało do dóbr królewskich. W 1391 r. powierzchnia państwa muszyńskiego wynosiła 126 łanów (Kumor 1996, s. 9–23).

Pod koniec XIV w. król Władysław Jagiełło przyznał biskupowi Janowi z Radlicy zamek w Muszynie z okolicznymi wsiami na wieczną własność (Bębynek 1914, s. 1–12). Najstarszą miejscowością na analizowanym terenie jest Muszyna będąca zarazem stolicą państwa muszyńskiego (Brylak-Załużska 2010, s. 3). Muszyna prawa miejskie otrzymała w 1340 r. Kilka lat później lokowano wieś Andrzejówka (1352 r.) jako zaplecze rolnicze miasta Muszyny i wieś Muszynkę (1350 r.) będącą zapleczem Tylicza (inne nazwy: Miastko lub Nowe Miasto), drugiego miasta w kluczu muszyńskim (Kmietowicz 1987, s. 7).

Do pierwszej fali zorganizowanej i silnej liczebnie kolonizacji obszarów Beskidu Niskiego i Krynickiego doszło za panowania Kazimierza Wielkiego, po przyłączeniu przez niego do Polski obszarów Rusi Czerwonej (Tutałak 2014, s. 112). Łączyło się to z lokowaniem wsi na tzw. prawie wołoskim (Brylak-Załużska 2010, s. 3). Wołosi przybywali z Bałkanów i Rumunii od początku XIV w. Ich głównym zajęciem było pasterstwo (hodowla kóz i owiec). Początkowo byli to koczownicy, którzy ciepłą część roku spędzali w górach, natomiast na okres zimowy schodzili ze swymi stadami do lasów położonych na terenach niższych. Stałe osiedlanie się ludności wołoskiej

było związane z napływem w XV w. bardziej osiadłej ludności ruskiej, która zasymilowała żywioł wołoski i dlatego nie mówi się o samej kolonizacji wołoskiej, ale wołosko-ruskiej lub rusko-wołoskiej. Oprócz wsi zakładanych na surowym korzeniu niektóre wsie przechodziły ponowną lokację z prawa polskiego lub niemieckiego na prawo wołoskie. Ponowne zasiedlenie nastąpiło we wsiach Andrzejówka, Muszynka, Florynka i Jaszkowa (Tutalák 2014, s. 122–123), z kolei do wsi lokowanych na prawie wołosko-ruskim należą m.in.: Banica, Berest, Bieliczna, Brunary, Czarna, Czertyżne, Czurna, Dubne, Izby, Jastrzębik, Leluchów, Kamianna, Krynica, Milik, Mochnaczka Niżna, Mochnaczka Wyżna, Piorunka, Polany, Powoźnik, Słotwiny, Stawisza, Śnietnica, Wawrzka, Wierchomla Mała, Wierchomla Wielka, Wojkowa, Złockie, Zubrzyk i Żegiestów (Chłapowski 2008, s. 59–62; Wasiak 1994, s. 187–197; Kmietowicz 1987, s. 10; Stamirski 1969, s. 198–199; Bębynek 1914, s. 19).

Lokowanie wsi na prawie wołoskim było przede wszystkim procesem społeczno-gospodarczym, a w mniejszym stopniu etnicznym i przestrzennym. Osady tego typu lokowano na terenach górzystych, czego efektem była dominacja form renty feudalnej dopasowanej do specyfiki gospodarki pasterskiej. Prawo wołoskie dawało m.in. możliwość dzierżawy lasu do wykarczowania (co niewątpliwie wpłynęło na układ leśno-łanowy). Prawo to mówiło również o wielkości łańców przysługującym osadnikom oraz o łańcach dla sołtysa, księdza i na karczmę, a także latach wolnych od płacenia podatku (Figlus 2016, s. 18; Kondracki 1965, s. 444). Celem kolonizacji wołoskiej było polepszenie gospodarcze kraju (Brylak-Załużska 2010, s. 4). Niektóre z analizowanych wsi zamieszkiwali Łemkowie (Barwiński 2013, s. 50–57). We wsiach Leluchów i Dubne osiedlili się zaś Rusini (Barwiński 1995, s. 10). Najwięcej wsi powstało w XVI stuleciu. Według rejestru poborowego województwa krakowskiego z 1629 r. w kluczu muszyńskim istniało 26 wsi i miasto Muszyna. Z kolei zgodnie z inwentarzem z 1668 r. klucz muszyński liczył dwa miasta i 35 wsi (Tutalák 2014, s. 123; Bębynek 1914, s. 12–13). W 1668 r. wsie posiadały powierzchnie od 7 do 27 łańców. Dominowały jednostki o wielkości 8, 13, 14 i 15 łańców (tabela 2).

Państwo muszyńskie istniało do czasu zaborów, kiedy to uległo sekularyzacji. Po opanowaniu tych ziem przez Austrię dobra utworzonej wówczas kamery muszyńskiej długo jeszcze zachowały swą administrację i gospodarczą spoiwość (Kornecki 1996, s. 25), należały one do cyrkułu (obwodu) w Nowym Sączu (Ruta 1987, s. 254).

3. Charakterystyka rozplanowania i zagospodarowania przestrzennego łańcuchówek

Układy łańcuchowe ukształtowały się w górskich dolinach wzdłuż potoku (Szymańska 2013, s. 134; Brylak-Załużska 2010, s. 6). Nazwa łańcuchówka pochodzi od nietypowej zabudowy w formie łańcucha (Szymytkie 2014, s. 59; Szulc 1995, s. 53;

Zaborski 1926, s. 26). Układy łańcuchowe uformowały się na glebach górskich (Kondracki 1965, s. 212). Wsie leśno-łanowe są typem wsi jednodrożnych. W najniższej części wsi przy głównej drodze rozmieszczone były zabudowania, dalej położone były pola uprawne, następnie łąki i pastwiska, za którymi znajdował się las (Brylak-Zafuska 2010, s. 134; Szulc 1995, s. 53). Droga, wzdłuż której rozmieszczano domostwa, jest pewną wypadkową dwóch sił: jedna z nich spycha domostwa jak najniżej, ku bieżącej wodzie, druga zaś odwrotnie – w obawie przed powodzią i nasłonecznieniem – nie pozwala na osadnictwo na dnach doliny, w liniach ciekowych. W dawnym księstwie muszyńskim wsie leśno-łanowe zajmowały prawie wszystkie dna i zbocza dolinne (Rzymkowski 1967, s. 131; Zaborski 1926, s. 60). Według Szulc (1995, s. 53) w łańcuchówkach granica zewnętrzna lasu, a tym samym wsi, nie była z góry ściśle wyznaczona, gdyż osadnik mógł dowolnie ją przesuwac coraz dalej w głąb lasu, na wyższe partie gór, wyrębiając las. Zgodnie z przywilejami lokacyjnymi określona była tylko szerokość działki własnościowej. Natomiast według Bębyńka (1914, s. 32) granica wsi była naturalna, wyznaczona przez rzekę, potok, łąki lub polanę albo sztuczna utworzona przez usypane kopce.

Siedlisko wsi ciągnęło się wzdłuż płynącego dnem doliny potoku (Szulc 1995, s. 53; Reinfuss 1990, s. 16–17). W kluczu muszyńskim domostwa pojawiły się m.in. przy potokach Berest, Czyrnianka, Piorunka, Mochnaczka, Muszynka i rzecce Poprad (tabela 2). Warto dodać, że w wielu wsiach, m.in. w Andrzejówce¹, Żegiestowie², Wierchomli Wielkiej³, rzeka Poprad stanowiła granicę wsi, a nie główną oś siedliska⁴. Analizując rozmieszczenie rzeki względem zabudowań, możemy wyodrębnić dwie prawidłowości: występowanie potoku z tyłu za zagrodami (np. w Andrzejówce [rysunek 2]⁵ i Leluchowie⁶) lub przy drodze w środkowej części wsi (np. w Dubnym [rysunek 3]⁷ i Miliku⁸).

¹ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2168.

² ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zegestow in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2818.

³ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Wierchomla Wielka [Wierchomla Wielka] in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2738.

⁴ Franziszeische Landesaufnahme – Militäraufnahme von Galizien und der Bukovina, 1:28 800, 1806–1869, dla Galicji: 1861–1864; *Osiedlenie Podhala* (1907), s. 19–24; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Zbiór Michała Marczaka, *Archivum M. Marczaka. Materiały do dziejów dawnych starostw: czorsztyńskiego, nowotarskiego, spiskiego oraz ziemi sądeckiej i innych sąsiednich, zebrane przez Michała Marczaka. Przeważają dwudziestowieczne kopie dokumentów związanych z Grywałdem, w tym wypisy Marczaka z opracowań historycznych i źródeł, 197 pocztówek z Podhala, wyniki pomiarów antropometrycznych robione w Krościenku i w Grywałdzie, pomiary temperatury i opadów atmosferycznych*, sygn. 12.

⁵ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2168.

⁶ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Leluchów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2409.

⁷ ANK, kataster galicyjski, *59 Dorf Dubne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2256.

⁸ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Milik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2473.

Rysunek 2. Andrzejówka. Przykład występowania potoku za zagrodami

Figure 2. Andrzejówka. An example of a stream behind homesteads

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandeczer Kreis*, 1846, sygn. 2168.

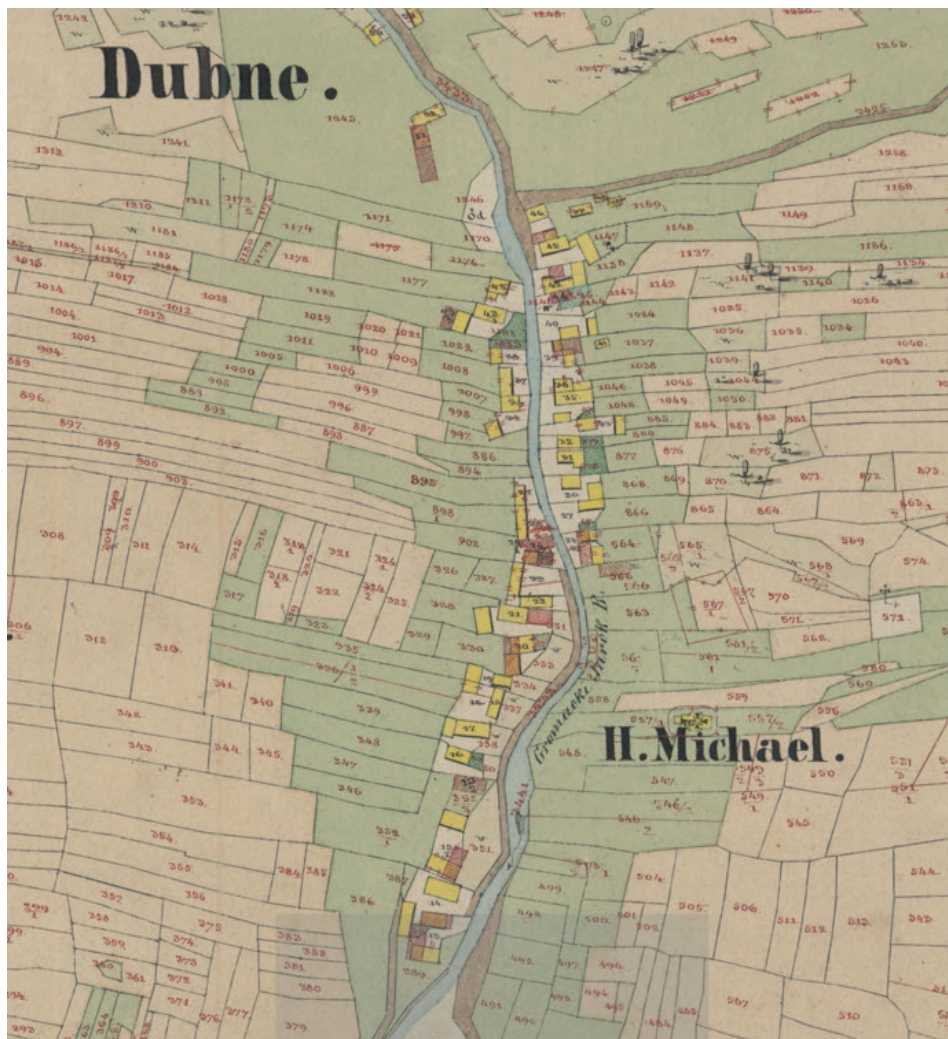
Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandeczer Kreis*, 1846, sig. 2168.

W kluczu muszyńskim łańcuchówki przybrały formę jedno- i dwustronnie zabudowaną. Zabudowania gospodarcze i domostwa rozciągały się z jednej lub dwóch stron potoku lub rzeki i drogi. Po przeprowadzonych szczegółowych analizach źródeł kartograficznych z poł. XIX w. stwierdzono, że najpopularniejszą formą, występującą w 32 wsiach, była łańcuchówka dwustronnie zabudowana (rysunek 4). Układy łańcuchowe jednostronnie zabudowane pojawiły się tylko w Brunarach Niżnych⁹, Kamiannej (rysunek 5)¹⁰ i Kotowie¹¹.

⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Brunary Wyżnie i Niżnie in Galizien Sandeczer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2853.

¹⁰ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kamianna in Galizien Sandeczer Kreis*, 1846, sygn. 2332.

¹¹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kotów in Galizien Sandeczer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2372.

Rysunek 3. Dubne. Przykład występowania potoku przy głównej drodze wsi

Figure 3. Dubne. An example of a stream by the main road in the village

Źródło: ANK, kataster galicyjski, 59 Dorf Dubne in Galizien Sandecker Kreis, 1846, sygn. 2256.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, 59 Dorf Dubne in Galizien Sandecker Kreis, 1846, sig. 2256.

Rysunek 4. Szczawnik. Przykład łańcuchówki dwustronnie zabudowanej

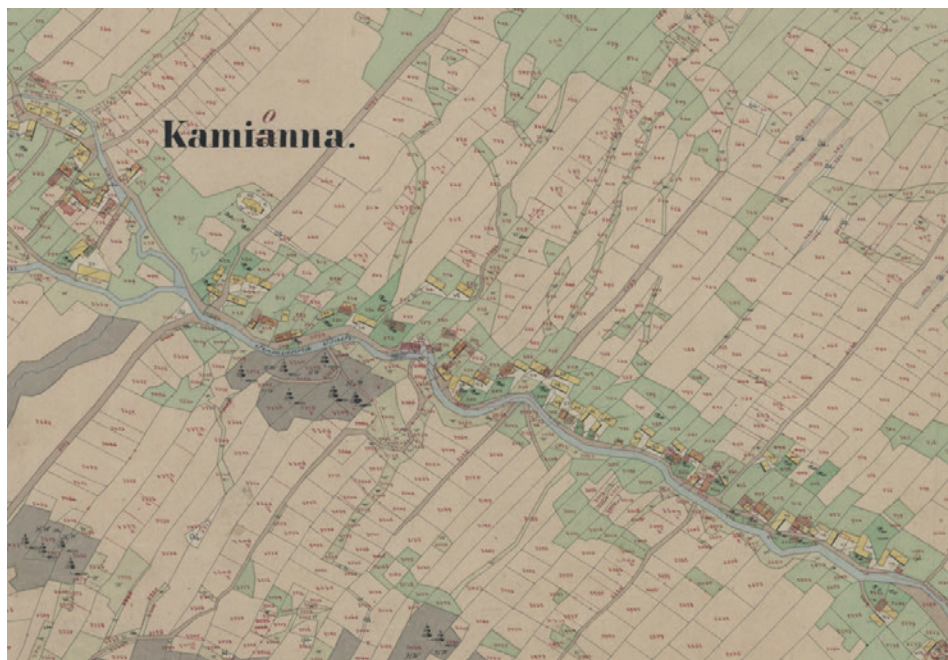
Figure 4. Szczawnik. Example of forest-field village two-sided

Źródło: Franziseische Landesaufnahme – Militäraufnahme von Galizien und der Bukovina, 1:28 800, 1806–1869, dla Galicji: 1861–1864.

Source: Franziseische Landesaufnahme – Militäraufnahme von Galizien und der Bukovina, 1:28 800, 1806–1869, for Galicia: 1861–1864.

Często gospodarstwa były oddalone od siebie w dość dużej odległości (w systemie wsi luźno zabudowanych), stanowiąc przy tym jedną całość (Szymtkie 2014, s. 35–36)¹². Taki wygląd wsi wynikał z wąskich dolin, w których wsie te były zlokalizowane, co nie pozwalało na gromadzenie większego kompleksu domostw w jednym miejscu. Pod względem rozmieszczenia zabudowań wsie tego rodzaju

¹² AGAD, Zbiór Michała Marczaaka, *Archivum M. Marczaaka. Materiały do dziejów dawnych starostw: czorsztyńskiego, nowotarskiego, spiskiego oraz ziemi sądeckiej i innych sąsiednich*, zebrane przez Michała Marczaaka. Przeważają dwudziestowieczne kopie dokumentów związanych z Grywałdem, w tym wypisy Marczaaka z opracowań historycznych i źródeł, 197 pocztówek z Podhala, wyniki pomiarów antropometrycznych robione w Krościenku i w Grywałdzie, pomiary temperatury i opadów atmosferycznych, sygn. 12.

Rysunek 5. Kamianna. Przykład łańcuchówki jednostronnie zabudowanej

Figure 5. Kamianna. Example of forest-field village one-sided

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kamianna in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2332.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Kamianna in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sig. 2332.

ciągnęły się często od 1 do 4 km, podczas gdy szerokość niektórych gospodarstw wynosiła 50 m. Taki typ łańcuchówki można nazwać podłużnym, jest on dominujący w kluczu muszyńskim (Bębynek 1914, s. 27). Występuje prawie we wszystkich osadach, np. w Czertyżnej¹³, Czyrnej¹⁴, Izbach¹⁵, Kotowie (rysunek 6)¹⁶, Łabowej¹⁷, Maciejowej¹⁸, Roztoce Małej¹⁹ i Uhryniu²⁰. W typie podłużnym zdarzało się, że zabudowania należące do jednego gospodarza nie stanowiły jednej całości, lecz

¹³ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Czertyzne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2859.

¹⁴ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Czyrna in Galizien Sandecer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2241.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Przemyślu (dalej: APP), archiwum geodezyjne, *Dorf Izby in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 600M.

¹⁶ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kotów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2372.

¹⁷ ANK, kataster galicyjski, *Markt Łabowa in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2428.

¹⁸ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Maciejowa in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2456.

¹⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Mała Rostoka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2614.

²⁰ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Uhryn in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2721.

Rysunek 6. Kotów. Fragment łańcuchówki o typie podłużnym

Figure 6. Kotów. Fragment of forest-field village about the type oblong

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kotów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2372.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Kotów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sig. 2372.

położone były z jednej i drugiej strony potoku lub drogi (Bębynek 1914, s. 27), np. w niektórych gospodarstwach we Florynce domy znajdowały się z jednej strony drogi, a po drugiej stronie sytuowano zabudowę gospodarczą oraz przydomowy sad²¹. Drugim typem łańcuchówek występującym w księstwie muszyńskim był typ kolisty, charakteryzujący się gęstą i skupioną zabudową (Szmytkie 2014, s. 35–36; Golachowski, Kostrubiec, Zagożdżon 1974; Bębynek 1914, s. 27). Typ ten zaobserwowano w Andrzejówce (rysunek 7)²², Leluchowie²³, Muszynie²⁴ i Zubrzyku²⁵.

W wielu wsiach łańcuchowych prostopadle do osi doliny drogi boczne oddziaływały jedną zagrodę od drugiej (Tkocz 1998, s. 75; Szulc 1995, s. 53). Układ dróg bocznych przybierał formę nieregularną ze względu na rzeźbę terenu (Szymańska 2013, s. 134), np. w Brunarach Wyżnych do domostw prowadziły indywidualne nieregularne drogi odchodzące od głównej osi komunikacyjnej wsi²⁶. Podobna sytuacja

²¹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Florynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2263.

²² ANK, kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2168.

²³ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Leluchów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2409.

²⁴ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Muszynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2513.

²⁵ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2809.

²⁶ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Brunary Wyżnie i Niżnie in Galizien Sandecer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2853.

Rysunek 7. Andrzejówka. łańcuchówka o typie kolistym

Figure 7. Andrzejówka. Forest-field village about the type circular

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2168.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sig. 2168.

występowała w Dubnym²⁷, Jastrzębiku²⁸, Florynce²⁹ i Nowej Wsi³⁰. W Mochnacze Niżnej i Słotwinach oprócz indywidualnych dróg do domów osadników stawiono również mostki umożliwiające pokonanie potoku³¹.

Ze względu na warunki przyrodnicze niwa siedliskowa posiadała nieregularny charakter (Szulc 1995, s. 53). Gospodarstwa przydomowe zwykle miały kształt prostokąta³². We wsiach leżących w księstwie muszyńskim rozróżniamy gospodarstwa sołtysie, kmiecie i zagrodnicze. Średnie gospodarstwo kmiecie i sołtysie miało ok. 0,5–0,7 łąnu. Zdarzały się gospodarstwa trzyłanowe, było to jednak usankcjonowane przywilejem (Tutalak 2014, s. 125). Zagrodnicy posiadali też mniejsze gospodarstwa, niestety na tym etapie badań nie odnaleziono dokładnych danych na temat ich wielkości. W ciągu wieków ogólna liczba łąnów w poszczególnych wsiach nie uległa zmianie lub następowała ona w niewielkim zakresie (Tutalak 2014, s. 123). W poł. XIX w. pojedyncze wsie zamieszkiwało od 313 do przeszło 1000 osób. Dominowały osady zamieszkałe przez ok. 500–600 osób. Liczba domostw w tym okresie wynosiła od ok. 50 do 230 obiektów (tabela 2).

Środkową przestrzeń wzdłuż całej wsi, często leżącą po obu stronach potoku, zostawiano jako obszar wspólny mający służyć całej osadzie. Było to tzw. nawsie. Szerokość i kształt nawsia zależały od warunków fizjograficznych. Zwykle była to przestrzeń przeznaczona na wspólne pastwisko, wygon i nieużytki (Soszyński, Kamiński 2022; Burszta 1958, s. 59; 1954).

Z czasem w analizowanych wsiach zaczęto budować kościoły obrządku łacińskiego lub prawosławne cerkwie i cmentarze (Chłopowski 2008, s. 59–62; Kumor 1996, s. 9–23; Burszta 1954, s. 456–459). Drewniany kościół lub cerkiew stawiano w obrębie niwy siedliskowej lub w bliskim sąsiedztwie³³. Na wybudowanie nowej świątyni i dla popa lub księdza wyznaczano łąn lub pół łąnu ziemi (Bębynek 1914, s. 20). Kościół

²⁷ ANK, kataster galicyjski, 59 *Dorf Dubne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2256.

²⁸ ANK, kataster galicyjski, 99 *Dorf Jastrzębik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2314.

²⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Florynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2263.

³⁰ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Nowa Wieś in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2530.

³¹ ANK, kataster galicyjski, *Mochnaczka Nizna in Galizien Sandecer Kreis. Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2885; ANK, kataster galicyjski, *Dorf Słotwiny in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2663.

³² AGAD, Zbiór Michała Marczała, *Archivum M. Marczała. Materiały do dziejów dawnych starostw: czorsztyńskiego, nowotarskiego, spiskiego oraz ziemi sądeckiej i innych sąsiednich, zebrane przez Michała Marczała. Przeważają dwudziestowieczne kopie dokumentów związanych z Grywałdem, w tym wypisy Marczała z opracowań historycznych i źródeł, 197 pocztówek z Podhala, wyniki pomiarów antropometrycznych robione w Krościenku i w Grywałdzie, pomiary temperatury i opadów atmosferycznych*, sygn. 12.

³³ AGAD, Zbiór Michała Marczała, *Archivum M. Marczała. Materiały do dziejów dawnych starostw: czorsztyńskiego, nowotarskiego, spiskiego oraz ziemi sądeckiej i innych sąsiednich, zebrane przez Michała Marczała. Przeważają dwudziestowieczne kopie dokumentów związanych z Grywałdem, w tym wypisy Marczała z opracowań historycznych i źródeł, 197 pocztówek z Podhala, wyniki pomiarów antropometrycznych robione w Krościenku i w Grywałdzie, pomiary temperatury i opadów atmosferycznych*, sygn. 12.

lub cerkiew najczęściej mieściły się pośrodku wsi przy głównej drodze w granicy siedliska, np. w Jastrzębiku³⁴, Złockiem³⁵ i Żegiestowie³⁶. W niektórych osadach świątynia rozmieszczona była w środkowym punkcie wsi, w dalszej odległości od drogi, za zabudowaniami. Kombinację tę zaobserwowano m.in. w Czyrnej³⁷, Mochnacze Niżnej³⁸, Szczawniku³⁹ i Wierchomli Wielkiej⁴⁰. We wsiach Dubne, Slotwiny, Zubrzyk i innych świątynie zlokalizowano za siedliskiem (tabela 1)⁴¹. We Florynce cerkiew znajdowała się po przeciwnej stronie potoku niż siedlisko wsi. W tej wsi do obiektów sakralnych prowadził most⁴². Warto wspomnieć, że wiele dawnych cerkwi obecnie pełni funkcje kościołów rzymskokatolickich (*Rytro i okolice* 2011, s. 84–88).

Cmentarz lokalizowano w sąsiedztwie cerkwi/kościółka (nekropolia znajdowała się w otoczeniu kościoła/cerkwi albo na sąsiedniej działce) lub w obrębie rozłogów za siedliskiem. Cmentarz położony w sąsiedztwie świątyni zlokalizowano w 11 miejscowościach, natomiast cmentarz znajdujący się za siedliskiem występował w 12 przypadkach (tabela 1).

Można przypuszczać, że wpływ na lokalizację obiektów sakralnych miały warunki przyrodnicze, w tym rzeźba terenu. Kościół zwykle znajdował się na wzniesieniu. Nekropolie rozmieszczano zaś w takich lokalizacjach, aby liczba pochówków nie stanowiła zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi, a jednocześnie wymagały one dogodnego, czyli suchego miejsca, gwarantującego wieczystość pochówków oraz zwyczajowo oddalonego od domostw.

Łańcuchówki – podobnie jak i inne osiedla wiejskie – tworzą nierozłączną całość z terenem, na którym prowadzi się gospodarkę rolną. Na pojęcie osiedla wiejskiego oprócz siedliska składają się również rozłogi. W ich skład wchodzi kompleksy, zespoły (inaczej zwane niwami morfologicznymi) oraz parcele własnościowe (Tkocz 1998, s. 19). W łańcuchówkach rozłogi przybrały tzw. układ leśno-łanowy zwany inaczej typem długowąskopasmowym lub długopasmowym (Kiełczewska-Zaleska 1972, s. 71). Rozłogi w osadach leśno-łanowych charakteryzowały się

³⁴ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Jastrzębik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2314.

³⁵ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Złockie in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2804.

³⁶ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zegestow in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2818.

³⁷ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Czyrna in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2241.

³⁸ ANK, kataster galicyjski, *Mochnaczka Nizna in Galizien Sandecer Kreis. Bezirk Muszyzna*, 1846, sygn. 2885.

³⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Szczawnik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2696.

⁴⁰ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Wierchomla Wielka [Wierchomla Wielka] in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2738.

⁴¹ ANK, kataster galicyjski, *59 Dorf Dubne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2256; ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2809; ANK, kataster galicyjski, *Dorf Slotwiny in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2663.

⁴² ANK, kataster galicyjski, *Dorf Florynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2263.

Tabela 1. Lokalizacja kościoła/cerkwi i cmentarza
Table 1. Location of the church/orthodox church and cemetery

Miejscowość	Miejsce lokalizacji kościoła/cerkwi*	Miejsce lokalizacji cmentarza	Obecna administracja kościelna
Andrzejówka	3	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Banica	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Berest	2	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Bieliczna	1	b.d.	Diecezja Tarnów
Brunary Niżne i Wyżne	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Czarna	2	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Czertyżne	3	cmentarz w obrębie rozłogów	b.d.
Czyrna	1	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Dubne	3	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Florynka	3	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Izby	1	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Jastrzębik	1	b.d.	Diecezja Tarnów
Kamianna	3	b.d.	Diecezja Tarnów
Leluchów	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Łosie	1	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Archidiecezja Przemysko-Warszawska Kościoła Greckokatolickiego w Polsce
Milik	1	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Mochnaczka Niżna	2	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów

Tabela 1. – cd.
Table 1. – cont.

Miejscowość	Miejsce lokalizacji kościoła/cerkwi*	Miejsce lokalizacji cmentarza	Obecna administracja kościelna
Muszynka	1	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Nowa Wieś	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Piorunka	1	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Powożnik	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Słotwiny	3	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Szczawnik	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Śnietnica	1	cmentarz w obrębie rozłogów	Archidiecezja Przemysko-Warszawska Kościoła Greckokatolickiego w Polsce
Wierchomla	2	cmentarz przy cerkwi lub kościele	Diecezja Tarnów
Wojkowa	2	cmentarz w obrębie rozłogów	Diecezja Tarnów
Zubrzyk	3	b.d.	Diecezja Tarnów
Złockie	3	b.d.	Diecezja Tarnów
Żęgiestów	2	b.d.	Diecezja Tarnów

* 1 – kościół/cerkiew zlokalizowano pośrodku wsi przy głównej drodze w granicy siedliska; 2 – kościół/cerkiew zlokalizowano w środkowym punkcie wsi, w dalszej odległości od drogi (za zabudowaniami); 3 – kościół/cerkiew zlokalizowano w obrębie rozłogów.

* 1 – church/orthodox church located in the centre of the village on the main road in the border of the settlement; 2 – church/orthodox church located in the centre of the village, further away from the road (beyond the buildings); 3 – church/orthodox church located within the fields.

Źródło: *Rytm i lokalice* 2011, s. 84–88; Kumor 1996, s. 9–23; Sulimierski, Walewski 1880–1914.

Source: *Rytm i lokalice* 2011, pp. 84–88; Kumor 1996, pp. 9–23; Sulimierski, Walewski 1880–1914.

regularnymi, wielkimi i długimi pasmami (Tkocz 1998, s. 75; Rzymkowski 1954, s. 14). W łańcuchówkach trójpółowka była nieregularna i indywidualna. W podziale na trzy części uprawne osadnik musiał uwzględniać miejscowe warunki topograficzne i przyrodnicze (Pokropek 2019, s. 32).

W łańcuchówkach w dawnym księstwie muszyńskim kompleksy pól przybrały formę zwartą. Cechuje się ona ciągłością przestrzenną wszystkich niw tworzących jedną spójną całość z siedliskiem. W skład jednego kompleksu wchodziły pola orne, lasy, pastwiska i łąki, tworząc tzw. zespoły (Tkocz 1998, s. 19)⁴³.

Zgodnie z przyjętym schematem terminologicznym dotyczącym rozłogów wiejskich kompleksy pól dzielimy na zespoły, które składają się z kolei z pojedynczych działek (Figlus 2009, s. 251; Tkocz 1998, s. 19 i 23). Nieregularne kształty granic zespołów (a zarazem wsi) były ściśle związane z uwarunkowaniami środowiska naturalnego (np. z biegiem rzek czy granicą lasu) (Szymańska 2013, s. 134).

Zespoły posiadały swoje nazwy pochodzące zazwyczaj od sąsiednich miejscowości, nazwisk właścicieli i panujących warunków przyrodniczych. We wsi Łosie zespoły nazwano od sąsiednich wsi: Od Nowej Wsi (Nowa Wieś), Od Kryściowa (Krynica) i Od Jastrzębika (Jastrzębik)⁴⁴. Nazwy zespołów pól od nazwisk właścicieli pojawiły się w Bereście⁴⁵ i Florynce⁴⁶. Nazwy niw pochodzące od warunków przyrodniczych znajdowały się w osadzie Banica (np. zespół Żabiniec)⁴⁷. W Nowej Wsi zaobserwowano przemieszanie nazw pochodzących od nazwisk z nazwami pochodzącymi od sąsiednich miejscowości (Od Beresta, Od Łosice)⁴⁸. W Powoźniku zespoły nazwano: Nad Cerkwia i Pod Cerkwia – nazwy te związane były z położeniem zespołów parcel w stosunku do cerkwi⁴⁹. Zdarzały się również inne nazwy, dla których ciężko jest doszukać się wyjaśnienia, np. Biegi w Mochnacze Wyżnej⁵⁰.

Pojedyncze parcele w łańcuchówkach charakteryzowały się regularnymi, wielkimi i długimi pasmami położonymi prostopadle do siedliska. Pasy zazwyczaj ciągnęły się w poprzek dolin i wzgórz, po terenach zróżnicowanych pod względem środowiskowym, a więc prostopadle do zboczy w terenach górzystych, przez łąki i bagna w terenach nizinnych, tak że każdy właściciel otrzymywał różne pola pod względem wartości użytkowej ziemi. Określenie „leśny” ma związek z karczunkiem

⁴³ ANK, kataster galicyjski. Analizy dotyczą wszystkich analizowanych wsi, sygnatury podano w bibliografii.

⁴⁴ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Łosie in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2445.

⁴⁵ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Berest in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2181.

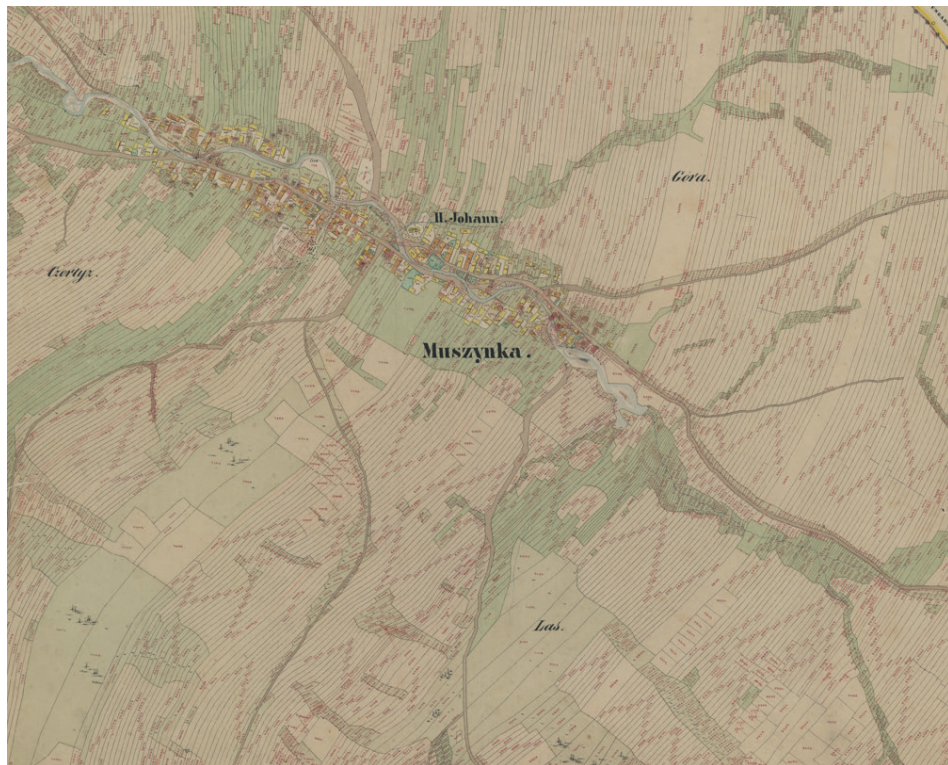
⁴⁶ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Florynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2263.

⁴⁷ APP, archiwum geodezyjne, *Dorf Banica in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 26M.

⁴⁸ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Nowa Wieś in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2530.

⁴⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Powoznik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2581.

⁵⁰ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Mochnaczka Wyznia in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2487.

Rysunek 8. Muszynka. Przykład parcel długowąskopasmowych

Figure 8. Muszynka. An example of long-narrow-band parcels

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Muszynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2513.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Muszynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sig. 2513.

nowo zasiedlonych dolin. Strukturę długowąskopasmową (rysunek 8) zaobserwowano we wszystkich analizowanych wsiach. Z czasem długie pasy poszczególnych właścicieli ulegały podziałowi na węższe lub poprzeczne parcele (Szymańska 2013, s. 134; Tkocz 1998, s. 75; Kiełczewska-Zaleska 1972, s. 71–72), np. w osadach: Zubrzyk⁵¹ i Żegiestów⁵².

W Zubrzyku oprócz zespołów pasm długowąskopasmowych w sąsiedztwie siedliska występowały również zespoły składające się z parcel blokowych. W skład tych parcel wchodziły grunty orne, nieużytki oraz lasy (rysunek 9)⁵³. We wsi Złockie

⁵¹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2809.

⁵² ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zegestow in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2818.

⁵³ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2809.

Rysunek 9. Zubrzyk. Przykład zespołów parcel długowąskopasmowych i blokowych
Figure 9. Zubrzyk. An example unit of long-narrow-band and block parcels

Źródło: ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2809.

Source: National Archives in Kraków, Galician Cadastre, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sig. 2809.

parcele blokowe występowały w północnej części osady⁵⁴. Zespoły składające się z tego rodzaju parcel zaobserwowano również we wsi Berest⁵⁵. W osadzie Dubne parcele blokowe występowały w północnej części wsi za lasem i pastwiskiem⁵⁶. W Bielicznej osobny nieregularny zespół o nazwie Lackowa tworzyły lasy mieszczące się za polami gospodarzy⁵⁷. W Kamiannej lasy o nieregularnym kształcie występowały pośród użytków rolnych osadników⁵⁸.

⁵⁴ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Złockie in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2804.

⁵⁵ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Berest in Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2181.

⁵⁶ ANK, kataster galicyjski, *59 Dorf Dubne in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2256.

⁵⁷ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Berest in Sandecker Kreis Bezirk Bieliczna*, 1846, sygn. 2851.

⁵⁸ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kamianna in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2332.

Relacja przestrzenna parcel względem niwy siedliskowej daje natomiast podstawę do wyróżnienia działek przyzagrodowych i nieprzyzagrodowych. W łańcuchówkach w księstwie muszyńskim parcele przyzagrodowe wykazywały położenie równoległe w stosunku do siebie (działki w obrębie rozłogów leżą na przedłużeniu działek siedliskowych). W odniesieniu do działek w układzie nieprzyzagrodowym w przeanalizowanych jednostkach osadniczych dostrzegamy współwystępowanie działek równoległych i prostopadłych względem siebie, np. w Andrzejówce⁵⁹ i Banicy⁶⁰.

4. Podsumowanie

Głównym celem artykułu była identyfikacja łańcuchówek oraz ich charakterystyka pod względem kształtu siedliska i rozłogów oraz rozmieszczenia obiektów sakralnych (czyli kościołów, cerkwi i cmentarzy) w dawnym księstwie muszyńskim. W toku badań wykazano pewne charakterystyczne cechy tych łańcuchówek. Były one zawsze umiejscowione nad potokiem lub rzeką. Wszystkie przeanalizowane układy łańcuchowe posiadały nieregularne siedlisko wytyczone w sposób jedno- lub dwustronnie zabudowany, o typie podłużnym lub kolistym. W kresie muszyńskim dominowały łańcuchówki dwustronnie zabudowane podłużne. Wpływ na kształt niwy siedliskowej miały warunki przyrodnicze, tj. rzeźba terenu oraz sieć rzeczna.

W badanych wsiach wyodrębniono trzy prawidłowości dotyczące lokalizacji kościoła lub cerkwi: pośrodku wsi przy głównej drodze w granicy siedliska; w środkowym punkcie wsi, w dalszej odległości od drogi, za zabudowaniami; w obrębie rozłogów. Cmentarz występował w sąsiedztwie cerkwi lub za siedliskiem w granicy rozłogów.

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych badań wszystkie łańcuchówki w kluczu muszyńskim miały zwarte kompleksy pól. Zespoły pól w zdecydowanej większości składały się ze struktur jednorodnych morfologicznie z dominacją działek długowąskopasmowych. Charakter niejednorodny morfologicznie tworzyło przemieszanie działek długowąskopasmowych z działkami blokowymi. Zespoły składające się z działek długowąskopasmowych zawsze występowały w sąsiedztwie siedliska. W analizowanych osadach dominują parcele długowąskopasmowe. Zespoły, w skład których wchodziły parcele blokowe, występują tylko w kilku przypadkach.

Autorka w swoich analizach nie natrafiła na tak kompleksowe badania nad łańcuchówkami, a zatem trudno stwierdzić, czy przebadane osady wpisują się w istniejący kanon osadniczy. Przypuszczać można, że w innych częściach kraju łańcuchówki przybierały podobny charakter przestrzenny. Na pewno przeanalizowane osady wpisują się w podstawowy schemat układów leśno-łanowych.

⁵⁹ ANK, kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 2168.

⁶⁰ APP, archiwum geodezyjne, *Dorf Banica in Galizien Sandecker Kreis*, 1846, sygn. 26M.

Tabela 2. Układ przestrzenny wsi, data powstania, ilość łańców, liczba domów oraz nazwa potoku/rzeki dla poszczególnych wsi w dawnym księstwie muszyńskim

Table 2. Spatial layout of the village, date of creation, number of fiefs, number of houses and name of stream/river for individual villages in the former Księstwo Muszyńskie

Nazwa wsi	Układ przestrzenny w XIX w.	Typ siedliska	Data powstania wsi	Liczba łańców w 1668 r.	Liczba osób we wsi w poł. XIX w.	Liczba domów we wsi w poł. XIX w.	Usytuowanie siedliska nad rzeką/potokiem
Andrzejówka	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	kolisty	1352	8	b.d.	b.d.	Potok Kleniów
Banica	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	15	449	73	Potok Sycchy
Berest	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	15	549	83	Potok Berest
Bieliczna	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1595	8	b.d.	b.d.	Potok Bieliczna
Brunary Niżne i Wyżne	łańcuchówka jednostronnie zabudowana	podłużny	1574 (Wyżne) 1577 (Niżne)	9 (Niżne) i 13 (Wyżne)	689	118	Rzeka Biała
Czarna	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1575	15	388	70	Potok Czarny
Czertyżne	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1589	7	b.d.	b.d.	Potok Czertyżnanka
Czyrna	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	14	506	83	Potok Czyrnianka
Dubne	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1603	8	344	59	Potok Gromacki
Florynka	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	19	935	155	Potok Moslisza
Izby	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1547	20	643	98	Rzeka Biała

Tabela 2. – cd.
Table 2. – cont.

Nazwa wsi	Układ przestrzenny w XIX w.	Typ siedliska	Data powstania wsi	Liczba łańców w 1668 r.	Liczba osób we wsi w poł. XIX w.	Liczba domów we wsi w poł. XIX w.	Usytuowanie siedliska nad rzeką/potokiem
Jastrzębik	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1577	12	397	62	Potok Jastrzębik
Kamianna	łańcuchówka jednostronnie zabudowana	podłużny	1577	10	b.d.	b.d.	Potok Kamianna
Kotów	łańcuchówka jednostronnie zabudowana	podłużny	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	Potok Kotów
Krynica Wieś	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1547	25	1879	b.d.	Potok Krynica
Lełuchów	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	kolisty	1583	8	378	61	Potok Smerczyn
Łosie	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1656	b.d.	1319	b.d.	Potok Lisiański
Milik	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1575	14	626	b.d.	Potok Milik
Mochnaczka Niżna	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1648	19	645	b.d.	Potok Piorunka
Mochnaczka Wyżna	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1636	10	464	b.d.	Potok Mochnaczka
Muszynka	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	kolisty	1350	13	538	b.d.	Potok Muszynka
Nowa Wieś	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1602	b.d.	1062	b.d.	Potok Rostoka
Piorunka	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1580	13	402	73	Potok Piorunka
Polany	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	11	336	51	Potok Berester

Tabela 2. – cd.

Table 2. – cont.

Nazwa wsi	Układ przestrzenny w XIX w.	Typ siedliska	Data powstania wsi	Liczba łańców w 1668 r.	Liczba osób we wsi w poł. XIX w.	Liczba domów we wsi w poł. XIX w.	Usytuowanie siedliska nad rzeką/potokiem
Powroźnik	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1562	18	765	128	Potok Muszynka
Słotwiny	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1595	8	416	77	Potok Słotwiny
Stawisza	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1574	19	556	82	Potok Stawisza
Szczawnik	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1516	8	b.d.	b.d.	Potok Szczawnik
Śnietnica	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1596	14	656	101	Rzeka Biała
Wierchomla Mała	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1603	14	376	55	Potok Mała Wierchomla (Tysina)
Wierchomla Wielka	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1595		1153	231	Potok Wierchomla
Wojkowa	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1594	9	374	60	Potok Roztek
Złockie	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1580	13	501	95	Potok Złockie
Zubrzyk	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	kolisty	1574	7	313	55	Potok (brak nazwy)
Żęgiestów	łańcuchówka dwustronnie zabudowana	podłużny	1575	13	b.d.	b.d.	Potok Żęgiestowski

Źródło: Figlus 2016, s. 17; Tutalak 2014, s. 124; Kumor 1996, s. 9–23; Stamirski 1969, s. 208–217; 1965, s. 3–43; Sulimierski, Walewski 1880–1914. Source: Figlus 2016, p. 17; Tutalak 2014, p. 124; Kumor 1996, pp. 9–23; Stamirski 1969, pp. 208–217; 1965, pp. 3–43; Sulimierski, Walewski 1880–1914.

Podjęte w artykule badania mają charakter dogłębnych analiz łańcuchówek w księstwie muszyńskim. W przyszłości warto podjąć szczegółowe badania w ujęciu porównawczym dla łańcuchówek zlokalizowanych w innych częściach kraju, m.in. w kwestiach genezy, długości wsi, typów oraz kształtu nawsia. Można przypuszczać, że zaprezentowane wnioski pozwolą również na pogłębienie wiedzy na temat łańcuchówek w księstwie muszyńskim. Należy mieć także nadzieję, że uzyskane wyniki badań stanowiąc będą źródło inspiracji do podejmowania kolejnych analiz morfogenetycznych wsi w przyszłości w ujęciu geografii historycznej oraz ochrony zabytkowych układów przestrzennych.

Przeprowadzone badania mogą być przydatne dla służb konserwatorskich, urzędników, planistów, lokalnych regionalistów oraz wszystkich osób interesujących się osadnictwem wiejskim.

Bibliografia

- Barwiński M. (2013). *Geograficzno-polityczne uwarunkowania sytuacji Ukraińców, Łemków, Białorusinów i Litwinów w Polsce po 1944 roku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Barwiński M. (1995). *Łemkowie i Łemkowszczyzna*. Praca magisterska. Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Bębynek W. (1914). Starostwo muszyńskie – własność biskupstwa krakowskiego. *Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”*, 1–12.
- Brylak-Załuska M. (2010). *Dawna Sądeczczyzna – Łemkowie (wybrane zagadnienia z kultury materialnej)*. Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu.
- Burszta J. (1958). *Od osady słowiańskiej do wsi współczesnej. O tworzeniu się krajobrazu osadniczego ziem polskich i rozplanowaniu wsi*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Burszta J. (1954). Zagadnienie nawsia w osadnictwie wiejskim. *Lud*, 41, 439–498.
- Chłapowski K. (2008). Cerkwie prawosławne i osadnictwo wołoskie. W: H. Rutkowski (red.). *Atlas historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 2 (s. 59–62). Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- Dobrowolska M. (1970). Dynamika struktur osadniczych i ich układów przestrzennych. *Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica*, 3, 5–34.
- Dobrowolska M. (1959). Przemiany struktury społeczno-gospodarczej wsi małopolskiej. *Przegląd Geograficzny*, 31 (1), 3–32.
- Dobrowolska M. (1958). Badania nad geografią osiedli południowej Małopolski. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie*, 8 (1), 94–124.
- Dobrowolski K. (1935). *Najstarsze osadnictwo Podhala*. Lwów: Kasa im. J. Mianowskiego Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej.

- Figlus T. (2019). Przemiany struktur przestrzennych osadnictwa wiejskiego. W: M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin (red.). *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, t. 2 (s. 709–739). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Figlus T. (2016). *Villae iuris valachici*. Z problematyki rozwoju osadnictwa wołoskiego w Polsce na przykładzie ziemi sanockiej. *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*, 5, 11–37. DOI:10.18778/2300-0562.05.02.
- Figlus T. (2013). Morfogeneza wsi na obszarze Polski Środkowej. Rozprawa doktorska. Łódź: Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki.
- Figlus T. (2009). Rozłogi jako struktura hierarchiczna krajobrazu kulturowego wsi. Próba uściślenia pojęć i typologii morfologicznej. W: M. Kulesza (red.). *Geografia historyczna jako determinanta nauk humanistycznych* (s. 245–253). Legnica–Łódź: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Łódzki.
- Golachowski S. (1964). Dawne wzory i nowe modele wsi. *Czasopismo Geograficzne*, 35 (3–4), 371–386.
- Golachowski S., Kostrubiec B., Zagożdżon A. (1974). *Metody badań geograficzno-osadniczych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gzell S. (1981). *Miasteczko w krajobrazie podgórskim*. Warszawa–Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kiełczewska-Zaleska M. (1972). *Geografia osadnictwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kiełczewska-Zaleska M. (1965). O typach osiedli wiejskich w Polsce i planie ich przebudowy. *Przegląd Geograficzny*, 42 (2), 225–234.
- Kmietowicz F. (1987). *Dzieje Muszyny*. Katowice: b.m.w.
- Kondracki J. (1965). *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kornecki M. (1996). Z dziejów sztuki „państwa muszyńskiego” dawnego dominium biskupów krakowskich w Beskidzie Sądeckim. *Teki Krakowskie*, 3, 25–72.
- Kulesza M. (2001). *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kumor B. (1996). Osadnictwo lemkowski i sieć parafii w kluczu muszyńskim biskupstwa krakowskiego (do 1780). *Rocznik Sądecki*, 24, 9–23.
- Osiedlenie Podhala* (1907), b.m.w. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, sygn. 170271-170287.
- Pokropek M. (2019). *Etnografia. Materialna kultura ludowa Polski na tle porównawczym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Prochownik A. (1968). Z badań nad przeobrażeniami struktur osadniczo-agrarnych w południowej Polsce. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Geograficzne*, 30 (4), 109–116.
- Reinfuss R. (1990). *Śladami Łemków*. Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”.
- Ruta Z. (1987). Szkolnictwo klucza muszyńskiego w czasach zaboru austriackiego (1772–1918). *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Historyczne*, 109 (12), 251–265.

- Rytko i okolice (2011). *Rytko i okolice. Przewodnik. Informator. Atlas turystyczny*. Piwniczna Zdrój: Agencja Wydawnicza „WiT”.
- Rzymkowski A. (1967). *Planowanie przestrzenne*. Warszawa: Wydawnictwo Arkady.
- Rzymkowski A. (1954). *Planowanie osiedli wiejskich w terenach górskich*. Warszawa: Budownictwo i Architektura.
- Soszyński D., Kamiński J. (2022). A typology of rural public places, on examples from Eastern Poland. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 58, 155–167. DOI:10.12775/bgss-2022-0040.
- Stamirski H. (1969). O nowożytnej akcji osadniczej w Sądeczyźnie (l. 1573–1800). *Rocznik Sądecki*, 10, 185–219.
- Stamirski H. (1965). Rozmieszczenie punktów osadniczych Sądeczyzny w czasie (do r. 1572) i w przestrzeni. *Rocznik Sądecki*, 6, 3–43.
- Sulimierski F., Walewski W. (1880–1914). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15. Warszawa: Druk „Wieku” Nowy-Świat nr 59.
- Szymtkie R. (2014). *Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych*. Seria: Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego, 35. Wrocław: Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szulc H. (2003). Geografia historyczna osadnictwa wiejskiego w Polsce – kierunki i metody badań oraz perspektywy na przyszłość. *Przegląd Geograficzny*, 75 (3), 335–349.
- Szulc H. (1995). *Morfogeneza osiedli wiejskich w Polsce*. Wrocław: Wydawnictwo Continuo.
- Szulc H. (1988). *Morfogenetyczne typy osiedli wiejskich na Pomorzu Zachodnim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szulc H. (1976). O typologiach morfologicznych osiedli wiejskich w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 48 (4), 627–636.
- Szulc H. (1969). Problem generalizacji układów przestrzennych wsi. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 27 (4), 721–733.
- Szulc H. (1968). *Typy wsi Śląska Opolskiego na początku XIX wieku i ich geneza*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szulc H. (1963). *Osiedla podwrocławskie na początku XIX wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szymańska D. (2013). *Geografia osadnictwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tkocz J. (1998). *Organizacja przestrzenna wsi w Polsce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Tkocz J. (1971). *Rozłogi województwa opolskiego. Studium genezy i oceny*. Wrocław–Opole: Instytut Śląski.
- Tutalak E. (2014). Wielkość gospodarstw kmiecych w kluczu muszyńskim biskupów krakowskich w XVII–XVIII w. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F – Historia*, 69 (1–2), 119–134.
- Wasiak A. (1994). W czasach staropolskich. W: F. Kiryk (red.), *Krynica* (s. 187–197). Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”.
- Wójcik M. (2012). *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Zaborski B. (1926). *O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu*. Seria: Prace Komisji Etnograficznej PAU, 1. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Zajączkowski S.M. (1983). Sprawa pierwszego zapisu w świetle badań nad osadnictwem dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej. *Rocznik Łódzki*, 7/10, 103–132.

Materiały źródłowe

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór Michała Marczaaka, *Archivum M. Marczaaka. Materiały do dziejów dawnych starostw: czorsztyńskiego, nowotarskiego, spiskiego oraz ziemi sądeckiej i innych sąsiednich, zebrane przez Michała Marczaaka. Przeważają dwudziestowieczne kopie dokumentów związanych z Grywałdem, w tym wypisy Marczaaka z opracowań historycznych i źródeł, 197 pocztówek z Podhala, wyniki pomiarów antropometrycznych robione w Krościenku i w Grywałdzie, pomiary temperatury i opadów atmosferycznych*, sygn. 12.
- ANK [Archiwum Narodowe w Krakowie], kataster galicyjski, *Dorf Andrzejówka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2168, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3414242> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Berest in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2181, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3067333> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Berest in Sandecer Kreis Bezirk Bieliczna*, 1846, sygn. 2851, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3068019> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Brunary Wyżnie i Niżnie in Galizien Sandecer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2853, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3068021> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Czertyzne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2859, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3068028> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Czyrna in Galizien Sandecer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2241, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3423338> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Dubne in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2256, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3423390> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Florynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2263, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3423728> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Jastrzębik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2314, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3067331> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kamianna in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2332, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/3427297> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Kotów in Galizien Sandecer Kreis Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2372, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/18050719> (dostęp: 23.06.2023).

- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Leluchów in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2409, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3427825> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Łosie in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2445, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067457> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Maciejowa in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2456, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067470> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Mała Rostoka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2614, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067763> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Milik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2473, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067488> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Mochnaczka Wyznia in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2487.
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Muszynka in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2513, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067532> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Nowa Wieś in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2530, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067550> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Powoznik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2581.
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Słotwiny in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2663, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067815> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Szczawnik in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2696, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067852> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Uhrzyn in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2721, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067879> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Wierzchomla Wielka [Wierchomla Wielka] in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2738, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067897> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zegestow in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2818, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067984> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Złockie in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2804, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067968> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Dorf Zubrzyk in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2809, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067974> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Markt Łabowa in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 2428, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3067439> (dostęp: 23.06.2023).
- ANK, kataster galicyjski, *Mochnaczka Nizna in Galizien Sandecer Kreis. Bezirk Muszyna*, 1846, sygn. 2885 (dostęp: 23.06.2023).
- APP [Archiwum Państwowe w Przemyślu], archiwum geodezyjne, *Dorf Banica in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 26M.
- APP, archiwum geodezyjne, *Dorf Izby in Galizien Sandecer Kreis*, 1846, sygn. 600M.
- Franzische Landesaufnahme – Militäraufnahme von Galizien und der Bukovina, 1:28 800, 1806–1869 dla Galicji: 1861–1864.

From Research on Forest-Field Village on Former Księstwo Muszyńskie

Abstract: The article presented the results of research on the spatial appearance of the forest-field village in the former area Księstwo Muszyńskie. The aim of the work was to identify chain warblers in the Księstwo Muszyńskie and to characterise them in terms of the shape of the habitat and runners, as well as the arrangement of sacral objects. According to the conducted research, some characteristic features of lying chains have been demonstrated in Księstwo Muszyńskie. All analysed chain systems were characterised by a habitat delimited in one or two-sided built-up. The tracts took the form of compact complexes, with the dominance of sets of long-band plots. The text also showed the spatial regularities of the location of the church/orthodox church in forest-field village: in the middle of the village on the main road in the border of the settlement; in the middle of the village, further away from the road, behind the buildings; within field. The cemetery was located next to a church/orthodox church or within the field (behind the seat).

Keywords: village, forest-field village, Księstwo Muszyńskie, settlement, historical geography.